

ALFRED T. MAHAN ve DENİZ EGEMENLİĞİ TEORİSİ

Fatih Mehmet BERK*

Mustafa ARSLAN**

Özet

Coğrafya, toplumların ekonomisinde, ticari hayatında, siyasî ve askerî stratejilerinde, kısacası tüm beşeri faaliyetlerinde en temel unsur olmuştur. En kalıcı olan odur. Bu vurguya, insanoğlu ilk çağlardan itibaren Herodotos'tan, Strabon'dan başlayıp günümüze kadar değinmiştir. Bu gücün adına bir zamanlar Tanrı'nın işaretleri, siyasal coğrafya ve nihayetinde 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında "jeopolitik" adı konmuştur. Jeopolitiğin klasik dönem teorilerinden biri de Alfred T. Mahan'ın deniz gücü ve bu gücün devletlerarası ilişkilerde oynadığı rol ve önemi üzerinedir.

Anahtar Kelimeler

Alfred T. Mahan, Coğrafya, Jeopolitik, Deniz Gücü

ALFRED T. MAHAN AND SEA POWER THEORY

Abstract

Geography has been the most indispensable figure of the economy, trade as well as the political and military strategies, in brief all of the human activities of the societies. The most permanent one. This emphasis has been stated by the human beings from the first ages such as Herodotos and Strabon till now. The name of that power called different names such as the signs of God, political geography and eventually "geopolitic" at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. One of the classical theory of the geopolitic is Alfred T. Mahan's sea power and its role and importance in the international relations.

Key Words

Alfred T. Mahan, Geography, Geopolitic, Sea Power

* Okt., Fatih Mehmet Berk, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanı. fberk@selcuk.edu.tr

** Okt., Mustafa Arslan, Selçuk Üniversitesi Beyşehir Meslek Yüksekokulu Öğretim Elemanı. muarslan@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Deniz, kara kütelleri arasında büyük bir bariyer ve aynı zamanda kullanabilenler için geniş bir iletişim ve ticaret yoludur. Devletler, birbirleriyle denizlerde savaşmış ve deniz gücünü karadaki düşmanlarına karşı bir baskı aracı olarak kullanmışlardır. Denizlere egemen olmak üstünlüğün temelidir. Cicero, Atticus'a mektubunda Pompeius'un Caesar'a karşı yaptığı hazırlıktan söz ederken; "Pompeius'un tutumu Themistokles'ininki gibi, tıpkı o da denizlere egemen olanın, her şeye egemen olacağına inanıyor." (Consilium Pompeii plane Themistocleum est; putat enim qui mari potitur eum rerum potiri) der.¹

Çağlar boyunca medeniyetlerin merkezî ve güç dengeleri, suyun olduğu bölgelere doğru yönelmiştir. Denizlere yönelmek, savaş zamanında stratejik üstünlük sağlarken, barış zamanında ise insanları daha müreffeh kılmıştır. Her ne kadar jeopolitiğin tanımı 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında dile getirilmeye başlansa da, tarihin ilk safhalarından itibaren coğrafi şartlar ve insanoğlu arasındaki iletişim her zaman etkinliğini göstermiştir. Deniz kuvvetlerinin önemini ilk olarak dile getirenlerden birisi Atinalı devlet adamı ve General Themistokles'tir (M.Ö.524-459). Bu general, Atina'da deniz kuvvetlerinin ön plâna çıkarılmasını saplayan ilk kişidir.² Deniz gücünün önemi, Themistokles'i doğrular derecesinde Pers istilalarında bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bir diğer Antik Dönem Yunanlı yazar Thukydides'e göre ise, demokrasi ve deniz gücü arasında içten bir bağ vardır. Bu bağ sayesinde, Atina'nın fakir ve sıradan insanları, deniz gücü vasıtasıyla elde ettikleri gelirlerin etkisiyle doğuştan zengin olanlardan daha iyi bir hayata sahip olacaklardı.³ Yunanlı devlet adamı Alkibiades'e göre ise Atina, sadece deniz gücüne dayanarak imparatorluğa kavuşmuştur.⁴

Alfred Mahan, "Amerikalı denizciler, kendilerini yenilmez olarak gören İngilizler kadar olmasa da onlara yakın bir düzeye geldiler" diyen Roosevelt'in dile getirdiği deniz stratejistlerinden birisidir.⁵ "Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur" teorisinin mimarı ve deniz gücü teorisini ortaya atan kişidir. T. Roosevelt, Mahan'ın "Deniz Gücünün Tarihe Etkisi" (The Influence of Sea Power Upon History) adlı eseri için "Karşılaştığım türünün en akıcı ve bilgi verici kitabı. Takdire şayan, harikulade bir eser. Eğer bir klasik eser olmazsa yanılıya düşerim" der.⁶

Mahan, tarihin en önde gelen deniz stratejistidir. Jomini, Clausewitz ve Haushofer'in kara gücü için başaramadığını o, deniz gücü için başarmıştır. Ayrıca, hâlâ deniz gücü konusunda en etkin kaynaktır. Bunun yanında, politik felsefeci yönüyle de ün yapmıştır. Aşağıdaki tanımlarda şu şekilde sityaışle bahsedilmiştir.

¹ Francis Bac, *Denemeler*, çev. Akşit Gökürk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 128.

² Chester G. Starr, *Thucydides on Sea Power*, Mnemosyne, Fourth Series, Brill Publication, Cilt. 34, 1978, s. 344.

³ Starr, a.g.e., s.344.

⁴ Starr, a.g.e., 345-346.

⁵ Mark Russell Schulman, *The Influence of History upon Sea Power. The navalist reinterpretation of the war of 1812*, *Journal of Military History*, The Virginia Military Institute and The George C. Marshall Foundation for the Society for Military History, Cilt.56, April 1992, s. 194.

⁶ Kenneth L. Moll, A. T. Mahan, *American Historian*, Military Affairs, Cilt. 27, No.3, Sonbahar, 1963, s. 131.

Nitekim Mahan, “Amerika’nın şu ana kadar yetiştirdiği en büyük yazar”, “Amerika Birleşik Devletlerini büyük olma yoluna koyan kişi” şeklinde de tasvir edilmiştir.⁷ Aykırı bir tarihçi, aynı zamanda 19.yüzyıl emperyalizm propagandacılarından birisidir. T.Roosevelt ve H. Cabot Lodge’ yi etkilemiştir.

I. HAYATI

Amerikalı Amiral Alfred Thayer Mahan (1840–1914), XX.yüzyılın başlarında ekonomik başarı için deniz ticaretinin gerekliliği ve ticareti sürdürebilmenin, deniz üzerinde bir savaş filosu oluşturmaktan geçtiğine inanan donanma tarihçisi ve stratejistisidir.⁸ Mahan’ın hayat hikayesini W. D. Puleston, Livezey ve Robert Seager kaleme almıştır. Fakat her üç yazar da metin, bağlam ve bunlar arasındaki ilişkiyi aynı anda değerlendirerek dağınık bir tablo sunmuşlardır. Öyle ki Colin Gray 1989’da Mahan’ın yeniden incelenmesinde geç kalındığını öne sürmüştür.⁹

Mahan, 1840 yılında ABD’de West Poin’ta doğdu. Amerikan Askeri Akademisinde görevli ve askeri mühendislik üzerine eserleri olan Profesör Dennis Hart Mahan’ın oğludur. Oğul Alfred Mahan, sadece askerî bir ortamda büyümeyip, aynı zamanda entellektüel bir ailede yetişmiştir. New York’ta Kolombiya Üniversitesine girmiş, daha sonra ise Annapolis’teki Donanma Akademisine geçmiştir. Amerikan İç Savaşı (1861-1865) (American Civil War) boyunca Birleşik Devletler Donanmasında hizmet etmiştir. Bir ömür boyu alışkanlık edineceği tarih ilgisi, 1867’de gönderildiği Asya açıklarındaki deniz seyahati esnasında oluşmuştur. Avrupa üzerinden Uzak Doğu’dan dönerken, sıradan bir turist olarak değil, kendisini deniz ticareti ve donanması konusunda yetiştirmiş bir birey konumundaydı.¹⁰

İngiltere’nin dünyaya olan etkisi Mahan’ın dikkatini çekmiş ve bu etkiyi devam ettiren gücü keşfetmişti. 1893–1895 yılları arasında İngiltere’yi birkaç kez ziyaret etti ve eşi benzeri görülmemiş bir şekilde karşılandı. Kraliçe ve Başbakan tarafından ağırlandı. Oxford ve Cambridge Üniversitesi tarafından tarafına onursal payeler verildi. Kraliyet Deniz Kulübü tarafından onuruna paye verilen ilk yabancı kişi olma unvanını elde etti. Londra’nın ünlü gazetesi The Times, Mahan’dan övgüyle bahsetti ve “Copernius astronomi için ne yaptıysa, Mahan da denizcilik tarihi için benzerini yapmıştır” dedi. Bir deniz eleştirmeni ise Mahan’ı oksijeni bulan ünlü kimyager Joseph Priestley (1773–1804) ile kıyaslayarak; “Deniz gücü elbette tüm çağlar boyunca dünyayı etkilemiştir. Oksijen de hakeza. Priestley olmasaydı, oksijen, bilinmeyen, keşfedilmeyen bir madde olarak kalacaktı, aynı şekilde Mahan olmasaydı, kimse deniz gücünün önemini fark etmeyecekti” der.¹¹

⁷ Moll, age., s. 131.

⁸ Colin S. Gray, G. Sloan, *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, çev. Tuğrul Karabacak, Asam Yay, Ankara 2003, s. 47.

⁹ Gray, Sloan, age, s.57.

¹⁰ Margaret Tuttle Sprout, *Makers of Modern Strategy: Military Thought From Machiavelli to Hitler*, ed. Edward Mead Earle, Princeton University Press, Princeton 1943, s. 416.

¹¹ Sprout, age., s. 441.

Mahan, 1883'te U. S. S. Wachusett'in (Amerika'nın ilk deniz gemisi) komutanlığına getirilir. Ekvator, Şili ve Peru arasında yolculuk eder ancak bu işi sıkıcı ve rutin bulduğu için fazla sevmez.¹²

Momsen'in "Roma Tarihi" adlı eserindeki: "Eğer Hannibal Roma'yı denizden kuşatmaya kalksaydı her şey oldukça farklı olurdu", cümlesi onu derinden etkiler ve hayatına yön verir.¹³ İngiliz askeri tarihçi W. F. P. Napier'in "Napier'in Yarımada Savaşı" (Napier's Peninsula War) adlı eseri etkilendiği çalışmalardan bir diğerridir. İlerleyen yıllarda oluşturacağı deniz gücü teorisinin temellerini o yıllarda atmıştır. 1886 yılında seçildiği Deniz Harp Akademisi'nin başkanlığını 1889'a kadar sürdürmüştür.¹⁴ 1902'de Amerikan Tarih Kurumu'na (American Historical Association) başkan seçilmiştir.

Mahan'ın Amerikan Deniz Kuvvetlerini etkilemesi 1890'da çıkardığı "Deniz Gücünün Tarihe Olan Etkisi" (The Influence of Sea Power on History) adlı eseridir. Konferansları 1886'da Harp Okulu'nda sunuldu. 1890'lı yıllarda başta T. Roosevelt olmak üzere birçok politikacı eserlerini okudu. Öncelikli amacı savunma, ikinci amacı zapt etmek olan Amerikan savunma politikasının değişmesine neden oldu ve Amerikan deniz filoları bu sayede savaş gemileriyle güçlendirildi.¹⁵

1914 Aralık ayında öldüğünde eserlerinin etkisi ve yokluğu deniz kuvvetlerinin her biriminde hissedildi. Düşünceleri sadece Amerika'da kalmayıp Avrupa, Uzak Doğu ve tüm dünyaya yayıldı.¹⁶ Nitekim Japon deniz subaylarına dağıtılan askeri malzemelerin arasına Mahan'ın görüş ve düşüncelerini anlatan kitapçıklar da eklenmiştir.

II. DENİZ ve MAHAN'IN DENİZGÜCÜ İLE İLGİLİ TEORİLERİ

Denizin gücünü tam olarak kavrayabilmek için dünyanın coğrafi oluşumuna bakmak gerekir. Okyanus ve denizler o derece yaygındır ki, kıtalar her zaman denizden saldırıya ve baskıya açıktır. İlk medeniyetlerin odağında da, ya deniz ya da yerleşim yerlerindeki akarsu ve nehirler yer alır. Coğrafyacı Strabon: "Bir anlamda biz iki yaşayışlı sayılırız, karaya, denize olduğumuzdan daha fazla ait değiliz" der. Strabon, Yunanistan'ı ele alırken, tarihçi Eperos'un izlediği metodu izleyerek topografik sorunlarda denizi referans almıştır.

Herodotos ve Thukydides'in eserlerinde de denizi hep arka plan olarak görebiliriz.¹⁷ "İşler ve Günler" adlı eserinde Hesiodos (M.Ö.7.yy. başı) gemicilikle uğraşan kardeşi Perseus'a şöyle der: "Kış gelip de rüzgârlar her yönden esmeye başlayınca, suları şarap rengine dönmüş denize çıkacağına, toprağı işle. Tekneyi kıyıya çek, etrafını taşla çevir... Dip tapasını çıkar ki, Zeus'un yağmurları hiçbir

¹² Moll, age., s. 133.

¹³ Moll, age., s.134.

¹⁴ Y. Tezkan, M. Taşar, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları, İstanbul 2002, s. 27.

¹⁵ Sprout, age., s. 436.

¹⁶ Sprout, age., s. 436.

¹⁷ Chester G. Star, *Antik Çağda Deniz Gücü*, çev. Gürkan Ergin, Homer Kitapevi, İstanbul 2000, s. 2.

şeyi çürütmesin. Bütün donanımı evinde bir köşeye yerleştir, yelkenleri dikkatle dür, dümeni ocağın bir köşesine as ve deniz mevsiminin gelmesini bekle.”¹⁸

Antik Çağda denizin öneminden bahsederken, hayatın, hemen hemen her yerde köklerini tarıma bağladığını unutmamak gerekir. Zengin olan ülkelerin beslendiği nokta ticaret ve üretime aktif katılımdan ziyade arazi sahibi olmaktan geçiyordu. Deniz ticareti güç ve refahın simgesi olarak görülmeyp, sadece zenginler için lüks mallar taşıyan bir araçtı. Fakat bunun yanında şunu da unutmamak gerekir ki, kalay, bakır, demir gibi az rastlanan metaller her yerde bulunmuyor, yün ve kereste yerel üreticiler için hammadde olarak ithal edilmek durumunda kalıyordu. Devletlerin, deniz gücü oluşturabilmesi için sosyal altyapılarının sağlam olması gerekiyordu. Gemilerin pahalı olması ve mürettebata para ödemesi her devletin yapabileceği bir şey değildi. Antikçağ tarihinin seyrinde deniz gücünü, önemli bir öge olarak görmek yerine, bazı durumlarda kritik bir koz haline gelebilen fakat sürekliliği olmayan bir faktör gibi algılamamız gerekir.¹⁹ Denizin ya da suyun gücünü anlama adına Maurice Vieya’nın şu sözünü de unutmamak gerekir: “Mısır: Nil’in armağanı; Mezopotamya: insanların eseridir.”

Şüphesiz ki deniz, tarihi oluşturan tek etken olmamakla birlikte, yüzyıllardır mekân olarak tarihî gelişimi etkilemiş ve ancak XX. yüzyıl başlarında Mahan vasıtasıyla bir teori haline dönüşmüştür. Mahan: “Tarihin değeri, bizim için insanlığın tecrübesinin kaydedilmesidir ve bu tecrübe anlaşılacak zorundadır ” demekte ve deniz gücünün bundaki rolünü dile getirmektedir.²⁰

Bir ülkenin önemi ve gücü doğal şartlar ve doğal güzellikler ile ölçülemez. Ancak bunlara insan eli değdiği zaman anlam bulur. Askeri stratejistler bu ifadeyi şu şekilde dile getirirler: “Tedarik, hazırlık, diplomasiyi kullanma ve savaşta ve barışta kullanılan askeri güç, o milletin ulusal politik amaçlarını elde etmek için kullanılır.”²¹ Savaşta ve barışta deniz yoluyla yapılan askeri ve ticari ulaşımı kontrol etme ve yönetme kabiliyetine “deniz gücü” (sea power) denir. Deniz ticareti, deniz taşımacılığının temelini oluşturur. Deniz taşımacılığı da deniz kuvvetlerine ait askeri güçten önce gelir ve her ikisi de deniz gücünün bir parçasıdır.²²

W. H. Russell’e göre Mahan ne mutlakıyetçi ne de deterministtir. O, karmaşık değişkenlerin işlevleriyle uğraşan bir rölâtivisttir. Russell’e göre Mahan’ın eserlerini okuyan birisi, iki temel noktanın vurgulandığını görür. Birincisi, geleneksel askerî düşünce yapısının yaklaşık son 500 yıldır Batı Avrupa bölgesinde yapılan savaşlara göre şekillenmesi, ikincisi ise, gelecekte yapılacak olan savaşların bu bölgelerin dışında olacağına dair düşünceleridir.²³ Mahan’ın denizcilik tarihi ile ilk

¹⁸ Fernand Braudel, *Akdeniz Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras*, çev. N. Erkurt, A. Derman, Metis Yay, İstanbul 2007, s. 44.

¹⁹ Chester G. Starr, age., s. 3.

²⁰ Moll, age., s. 138.

²¹ William H. Standley, *The Strategy of Sea Power*, *Proceedings of the Academy of Political Science*, The Academy of Political Science, Mayıs 1939, C.XVIII, No. 3, s. 70.

²² Standley, age., s. 68.

²³ W. H. Russell, *Mahan's Doctrine and The Air Age*, *Military Affairs*, Cilt. II, No. 4, Kış 1996, s. 228.

anlatımları, 1660'de Hollanda ve İngiltere'nin İspanya'nın deniz hâkimiyetine karşı mücadelesi ile başlar.

Mahan, kendisini "tarihi ve biyografiyi canlı olarak işleyen birisi olarak tarif eder". Gösterişli olmaktan ziyade doğrucu olmayı tercih ettiği için güçlüklerle karşılaştığını ifade eder. Yazılarında eksiksiz yazma isteğinden dolayı fazla ayrıntıya girmiş ve bundan dolayı eleştirilmiştir.²⁴ Yorumları ve çıkarımları da dağınıktır. Farklı alanlar ve savaşlar hakkında yazdıkları bölümler kronolojik olarak tasnif edilmiştir ve mantıksal özetleme yapmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. 1989'da Colin Gray, Mahan'ın yeniden incelenmesi gerektiğini söyler. Daha sonra 1995–1996 yılları arasında Mahan'ın eserlerini sistematik bir şekilde inceler.²⁵

"Nation" adlı dergi Mahan öldüğünde: "Yazdığı dönemin gerçeğini yakalama sezgisi ve yetisi vardı" demiştir. İngilizler Mahan'ı Amerika'nın Seeley'i olarak görür. John Nef: "Medeniyetler tarihinin bir parçası olarak savaşı, detaylı anlatan birkaç yazardan birisidir" demektedir. O'nun için siyaset ve deniz kuvvetleri alanında iyi yetişmiş bir lider, coğrafyanın katkısı kadar önemliydi.²⁶ Livezey, Mahan'ın H. Mackinder'in önceli ve K. Haushofer'in hocası olduğunu belirtir. Nitekim Alman jeopolitik teorisyeni Haushofer'ın öğretileri, Mahan'a bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.²⁷

Mahan, Amerikan deniz politikasına yön vermiş, İngiltere'nin deniz gücünün önemini belirtmiş, Almanya'yı deniz gücüne önem vermesi konusunda teşvik etmiştir. Dolaylı olarak etkilediği diğer ülkeler olarak da Fransa, Rusya, İtalya ve Japonya'yı sayabiliriz.

Amerika'nın en uzun süre görevde kalan başkanlarından biri olan F. D. Roosevelt sıkı bir Mahan hayranıdır. Amerikan tarihinde, Roosevelt ve Mahan'ın biyografilerinde her ikisinin ismini sıklıkla yan yana görebiliriz. Roosevelt'in gönderdiği mesajlar, Mahan'ın stratejilerine dayanıyordu. Hatta politika çevreleri: "Mahan, Beyaz Saray'a Roosevelt kılığında girdi" şeklinde yorumlar yapmıştır.²⁸ Savaş gemileri için fon ayırması, Deniz Kuvvetleri Akademisi'ne (Naval War College) gidip konuşmalar yapması deniz gücüne ve Mahan'a verdiği önemin göstergeleridir. Roosevelt, Mahan'ın "Deniz Gücünün Tarihe Etkisi, 1660–1783" adlı eseri için "Atlantic Monthly" adlı dergide: "Deniz kuvvetleri tarihi yazımında yeni bir çığır açıyor" der. Roosevelt, Mahan'ın "Deniz gücünün Fransız Devrimi ve Fransa'ya Etkisi, 1793–1812," (The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793–1812) adlı eserini oldukça beğenmiştir. Roosevelt'e göre

²⁴ Moll, age., s. 139.

²⁵ Gray -Sloan, age., s. 57.

²⁶ Gray -Sloan, age., s. 48.

²⁷ Gray -Sloan, age., s. 50.

²⁸ Peter Karsten, *The Nature of Influence: Roosevelt, Mahan and the Concept of the Sea Power*, American Quarterly, C.XXIII, No. 4, Ekim 1971, s. 585.

Mahan, bu eserinde görüşlerinde köklü değişiklikler yapmış ve deniz gücünü büyük milletlerin kaderini tayin etmede temel güç olarak görmüştür.²⁹

Bilindiği gibi savaş, modern dünyanın oluşmasında önemli bir araçtır ve dünya politikasını belirleyen çatışma ile mücadelelerde hiç de küçümsenmeyecek politik bir rol oynar. Charles D. Tarlton, 1965 yılında kaleme aldığı "Uluslararası Düşünceler: Mahan, Bryan ve Lippman" adlı makalesinde³⁰ Mahan'ın savaş hakkındaki görüş ve düşüncelerini analiz eder. Ülkelerin birbirleriyle mücadelesinin temelinde yatan neden ekonomiktir. Dünya pazarları Afrika, Latin Amerika, Uzak Doğu kaynakları, Avrupa devletlerinin iştahını kabartmıştı ve bu mücadelede ayakta kalamayacak devletleri hazin bir son bekliyordu. Dünyadaki uluslararası ilişkiler güçler çatışması tarafından kontrol ediliyor, çıkar çatışmaları üzerinden belirleniyordu. Her ülke sınırlı olan dünya zenginliğinden olabildiğince istifade etmeye çalışıyor fakat diğer ülkelerle karşılaşınca kilitleniyordu.

Mahan'ın savaş konularındaki görüşlerinde, savaş, amaca ulaşabilmek için faydalı ve yasal bir araç olarak gözüktür. Üç makalesinin toplandığı "Savaşın İhmal Edilen Yüzleri " (Some Neglected Aspects of War) adlı eserinde, savaşı, ahlakî, uygulanabilirliği ve dinsel boyutunda incelemiştir. Ulusal vicdan dokunulmazlığı ve ahlakî gerçeklerin varlığı üzerinde değinilerek haklılık nedenleri ortaya konmuştur. Uygulama yönünden haklı görülür, çünkü alternatifi yoktur. Ruhen çökmüş bir millet için savaş son şanstır. Mahan'a göre savaşın gerekçelerinden birisi de uluslararası otorite ve kanun eksikliğidir. Eğer tüm ulusların üzerinde uzlaşabileceği uluslararası kurallar ve bunu uygulayabilecek yeterli bir otorite olduğu takdirde, anlaşmazlıkları çözmeye araç olan savaşa başvuruda azalma olacaktır. Mahan'ın yaşadığı an itibari ile böyle bir yapı mevcut değildir.

Daha sonraki yıllarda kurulan Birleşmiş Milletler (1945), dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak için Mahan'ın düşüncelerine uyan bir kuruluş olarak görülse bile, konumunun gereğini tam olarak yapamadığı süregelen savaşlardan görülmektedir. Ulusların hayatını karakterize eden düzenlemelerde savaş bir araçtır. O derece etkilidir ki, savaşların tarihi, insanlığın tarihini oluşturmuştur. Mahan, savaşı Hristiyanlık bağlamında da inceler. Savaş, İsa'nın öğretileriyle müsaade edilen, şeytanın üstesinden gelmenin bir vasıtasıdır. "Hristiyanlık, savaşı şeytani bir araç olarak görür" tezini tartışır ve Hristiyanlığın önde gelen teologlarının savaş konusundaki ifadelerini reddeder. Savaşı şeytanî olarak görmez, tam ters açıdan görüş bildirir ve ahlakî- dinsel olarak doğru bulur. İnsanların ahlakî yönden zayıf olmasından dolayı birbirlerine günahlarını bulaştırdığı bir dünyada, savaş şeytanı kontrol etme aracıdır. Doğu'nun Batı'ya hâkim olmasını engel olmak için, Batı'nın ahlakî ve kültürel sorumluluğunun diri ve atak olmaktan geçtiğine inanır ve bu-

²⁹ Karsten, age., s. 589.

³⁰ Charles. D. Tarlton, International Thought: Mahan, Bryan and Lippmann, World Politics, C.XVII, No. 4, Temmuz 1965, s. 585-611.

nun için Hristiyanlığa bağlılığın gerekliliğini ifade eder. Mahan, o günlerden günümüzü okuyabilmiş ve “İnsanlığın geleceğinde evrensel uyum ve barış yerine, milletlerin birbirleriyle çatıştığı rekabet ve çatışma ortamı olacaktır” diyerek Batı’nın varlığını sürdürebilmesi için savaş yetilerini kaybetmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Savaş konusundaki görüşleri H. Spencer’in düşünceleriyle örtüşür. Savaşı, diplomasinin bir aracı olarak görür. Politik toplum, güce dayalıdır ve savaş, dünya politikasının temel maddesinin gerekli ve doğal ifadesidir. O’na göre savaş önlemek imkânsızdır ancak gerekli önlemler alınırsa bazı savaşlar önlenebilir.

Mahan’ın coğrafi konumla ilgili görüşleri şu şekilde özetlenebilir.³¹ Birinci olarak, bir deniz devletinin, kara devletine oranla kaynaklarını denizcilğe yöneltme imkânı daha fazladır. İkincisi, coğrafi faktörler bir ülkenin deniz stratejisini yönlendirebilir. Üçüncüsü, diğer güçlerle birlikte coğrafi konum birçok açıdan stratejik avantajlar sağlayabilir. Bunlar, sadece topraklara saldırma imkânı değil önemli ticaret yollarına saldırma imkânı, merkezi bir konumdan ve olası düşmanlara karşı saldırı operasyonları düzenlemeye elverişli bir üs olma ihtimali kazandırır. Fiziki yapı, Mahan’a göre bir ülke için çok önemli mihenk taşıdır. Kıyı çevresinin uzunluğu, liman sayısı, ticaret yollarına olan yakınlığı sağladığı katkının yanı sıra kara ticaretine de ilave destek sağlayabilme gücüne sahiptir. Ortaya çıkan ticari yapının korunması içinse deniz kuvvetleri oluşturulması gerekmektedir.

Toprak bütünlüğü kadar önem arz eden bir diğer durum ise nüfus yoğunludur. Nüfusu çok olan bir ülkenin, etkin bir askeri kuvvet ve donanma oluşturma kapasitesi daha fazladır. Fakat bu nüfusun, bu ideali gerçekleştirmek için denizin çağrısını dinleyen bir karakterde olması gerekir.

Denizcilik ve deniz kuvvetleri açısından coğrafi etmenler kadar, hükümetin karakteri de o derece önemlidir. Mahan, toprağın konumu, büyüklüğü, fiziki yapısı, nüfus sayıları ve insan karakteri gibi koşulların yanı sıra, hükümetin etkisi üzerinde de durdu. Elverişli coğrafyaya birçok ülke sahip olabilirdi fakat bunu harekete geçirecek olan insan gücüydü. XVIII. ve XIX. yüzyılda Fransa’nın Britanya’ya karşı kaybetmesi, Fransa hükümetinin stratejik hatasından kaynaklanmaktadır. Çünkü karasal gücün kendisine yeteceği inancı ile coğrafyanın kendisine sunduğu deniz kuvveti oluşturma imkânını Fransa ikinci plana atmıştır.

Jon Sumido, Mahan ve jeopolitik düşüncesiyle alakalı olarak dört revizyonist düşünceyi şu şekilde ortaya koyar:³²

“Birincisi, Mahan’ın yazdığı ‘Deniz gücüne Etki’ serisinde esasen üzerinde durduğu nokta, coğrafi faktörlerin tarihin gidişatını belirlemekteki hâkimiyeti değil; devlet adamlarının ve amirallerin verdiği kararların hayati öneme sahip olduğudur. İkincisi, Mahan, yaşadığı dönemde ve yakın gelecekte muhtemelen

³¹ Gray -Sloan, age., s. 59-65.

³² Gray -Sloan, age., s. 76.

Büyük Britanya ve ABD’den oluşan ulus ötesi bir konsorsiyumun denizlere hâkim olacağına ikna olmuştu; çünkü her iki güç de kendi başına iş görebilmeye yetecek büyüklükte donanmaları idame ettirecek kaynaklara sahip olmakla birlikte, her ikisinin de denizlerde, savaş halinde sıkı bir şekilde korunmaya ihtiyacı olan geniş ve büyüyen çıkarları vardı. Üçüncüsü, Mahan’ın ekonomik ideali; deniz gücü düşüncesinin tamamlayıcı bir parçası olan ve savaştan çok, barış taraftarı olan küresel bir pazar sistemiydi. Dördüncüsü, Mahan, gelecekle ilgili tek bir öngörüye sahip değildi; deniz gücünün olayların doğası gereği uluslararası ilişkilerde muhakkak önemli bir rol oynayacağını düşünüyordu; buna karşın bu gücün, kaçınılmaz bir şekilde, uluslararası ilişkilerin koşullarını belirleyeceği veya bu ilişkilerin sonuçlarını dikte ettireceği kanaatinde değildi.”

III. ESERLERİ

Mahan, strateji alanında “Deniz Stratejileri ve Karada yapılan Askeri Operasyonların Uygulamaları ve İlkeleriyle Kıyaslanması ve Çelişkileri” (The Naval Strategy, Compared and Contrasted with Principles and Practice of Military Operations on Land) adlı tek eser yazmasına rağmen, askeri ve politik yönü ön planda tutulurken, onun tarihçi yönü göz ardı edilmiştir. Yayımlanan 23 eserinden 11’i tarih ve biyografi, ikisi otobiyografi, biri strateji ve kalan dokuz eseri ise makalelerini derlediği kitaplarıdır. Temel olarak tarihçidir ve modern denizcilik tarihinin babası olarak bilinir.³³

Deniz Kuvvetleri’nin açtığı makale yarışmasında “Bahriyeliler için Denizcilik Eğitimi” (Naval Education for Officers and Men) adlı eseriyle üçüncülük ödülünü alır. Bu onun basılan ilk eseridir.³⁴ Charles Scribner ve Sons adlı yayınevinin isteği üzerine, Amerikan İç Savaşı (American Civil War) ve deniz kuvvetleriyle meydana gelen olaylar hakkında kaleme sarılır ve ortaya “Körfez ve İç Sular” (The Gulf and the Inland Waters) adlı ilk kitabı çıkar. Kitap, Mississippi ve Meksika Körfezi etrafında meydana gelen deniz kuvvetlerinin harekâtlarıyla ilgilidir. Bu kitabı özgün taktiksel detaylar içermekte olup, Mahan’ın ilerde sunacağı stratejik ve politik görüşlerin bir nevi habercisi olmuştur.³⁵

Mahan’ın çığır açan kitabı “Deniz Gücünün Tarihe Etkisi, 1660–1783” (The Influence of Sea Power Upon History, 1660–1783) adlı eseri 1890’da çok uygun bir zaman diliminde piyasaya çıkmıştır. İki yıl sonra 1892’de ise bu kitabın devamı olan “Deniz Gücünün Tarihe Etkisi, 1783–1912” (The Influence of Sea Power Upon History, 1783–1912) adlı eseri yayımlanır.

1897’de “Amerika’nın Deniz Gücüne İlgisi: Günümüz ve Gelecek” (The Interest of America in Sea Power: Present and Future) adlı eserini yayımladı. “Amerikan Bağımsızlık Savaşında Deniz Kuvvetlerindeki Önemli Savaşlar” (The Major

³³ Moll, age., s. 131.

³⁴ Moll, age., s. 133.

³⁵ Moll, age., s. 133.

Operations in the Navies in the War of American Independence) adlı eseri daha önce deniz gücü ile ilgili yazdığı eserlerin genişletilmesi idi.³⁶

1812'de İngiltere ile yapılan savaş aslında bir deniz savaşıdır ve T. Roosevelt haricinde kimse tarafından dikkate alınmamıştır. Amiral Luce, Mahan'ın 1812 Savaşını kaleme aldığını duyunca ona şöyle seslenmiştir: "Umarım İngiltere'yi yendiğimize dair olan yanlış hakkında gerçekleri ortaya koyarsın. Zaman bu ülkenin insanların savaşın gerçeklerini öğrenme zamanıdır." Mahan da Amiral'le aynı çizgide giderek, Çinli bir ressamın sözüne atıfta bulunur ve: "Gerçeğin olmadığı yerde kişileri etkilemenin mümkün olamayacağını" belirtir. Çinli bir porte ressamı, portresinden memnun olmayan modeline kızar ve: "Güzel yüze sahip olmayınca nasıl güzel bir yüz çizilir?" diye seslenir. "Şu ana kadar yazdığım en kapsamlı eser" diye takdim edeceği "1812 Savaşı ve Deniz Gücü" (Sea Power and Its Relation to the War of 1812) adlı eserini 1905'te piyasaya çıkarır.³⁷ Amiral Goodrich, bu eseri için "tüm eserlerinin en iyisidir" diye övgüde bulunur. Mahan, bu eserinde, deniz gücünün savaştan ziyade, savunma amaçlı olarak da kullanılabileceğini savunmuştur. Deniz kuvvetleri bakımından zayıf olan Amerika'nın, İngiltere'nin saldırılarına maruz kaldığını dile getirmiştir.

"Deniz gücünün Fransız Devrimi ve Fransa'ya Etkisi, 1793–1812" (The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793–1812) adlı eseri makalelerinden oluşan iki ciltlik bir eserdir.³⁸ Bu kitabında Mahan, denizde üstün olan bir devletin karada üstün olan bir devleti nasıl yenebileceğine dair politikalar üretti³⁹. Devlet adamlarının ve komutanların kararlarının ne derece önemli olduğu konusunda Britanya'dan ve Korumiral Lord Nelson'un Britanya'ya olan katkılarından bahsetti.

Mahan'ın çalışmalarında odak noktası İngiltere'dir. Kuvvetlerin denk olduğu bir ortamda, sonucu devlet adamlarının ve komutanların denizdeki ve savaş alanındaki bireysel hareketlerine bağlamıştır. Akademi'ye döndüğünde ünlü İngiliz deniz Amirali Nelson'un biyografisini çalışmaya başladı ve "Nelson'un Hayatı: Büyük Britanya'nın Deniz gücünün Sembolü" (The Life of Nelson: The Embodiment of the Sea Power of Great Britain) adlı eseri kaleme aldı.⁴⁰

"Yelkenden Buhar Gücüne" (From Sail to Steam) adlı eseri denizdeki günlerini anlatan bir otobiyografidir. "Hasat Zamanı: Hristiyanlık Üzerine Görüşler" (The Harvest Within: Thoughts on the Life of the Christian) dini düşüncelerini ve felsefesini anlatır.⁴¹

Mahan'ın geri kalan bazı eserleri ise şulardır:

"Amiral Farragut'un Hikayesi" (The Life of Admiral Farragut) (1892)

³⁶ Moll, age., s. 137.

³⁷ Moll, age., s. 137.

³⁸ Moll, age., s. 136.

³⁹ Gray -Sloan, age., s. 65.

⁴⁰ Moll, age., s. 136.

⁴¹ Moll, age., s. 140.

“İspanyol Savaşından Alınan Dersler” (Lessons of the War with Spain) (1899)

“Asya Problemi ve Uluslararası Politikaya Etkileri” (The Problem of Asia and Its Effect Upon International Policies) (1900)

“Silahlandırma ve Uzlaşma; Devletlerin Uluslararası İlişkilerinde Gücün Önemi” (Armaments and Arbitration; The Place of Force in the International Relations of States) (1912)

IV. ELEŞTİRİLER

Mahan, güç ve kanun arasındaki nisbi önemi fark edememekle suçlanır. Bundan dolayı I. Dünya Savaşı, bir deniz teorisyeni olarak otoritesini sarsmıştır. Dökülen kan, politik felsefesini yok etmiştir. Sadece tarihî ve stratejik etkileri elde kalmıştır.⁴² William Livezey tarafından kültürel ve sosyal şartları göz ardı edip, deniz gücünü ön plana çıkarmakla eleştirir.⁴³ Livezey’e göre İngiliz orta sınıfının yükselişi, Amerikan tarım sınıfının rahatsızlığı, Rusya’nın yükselişi tarihsel açıdan Mahan’ın gözünden kaçmıştır. Mackinder ve Mahan, Milletler Cemiyeti’nde etki ve saygınlık sırasını savaşların belirlediğini düşünmelerinden dolayı Livezey, Harold ve M. Sprout tarafından eleştirilmişlerdir.⁴⁴

İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı tahribat anti-militarist çevrelerce Mahan ve Mackinder gibi jeopolitisyenlerin kınanmasına yol açtı. Çünkü bu çevreler, bunların tezleri doğrultusunda Alman ve Japon İmparatorlukları’nın saldırgan politikalar izlediğine inanıyorlardı.⁴⁵

II. Dünya Savaşı’nın ardından Mackinder’in görüşleri coğrafya ile paralellik kurulup desteklenirken, Mahan’ınkiler ise sakıncalı görülmeğe devam edildi. Mahan, temel olarak sadece İngiliz deniz gücünü alıp dar bir açıdan olaylara bakmakla ve determinist olmakla suçlanıyordu.⁴⁶

Mahan ve Mackinder’in deniz gücü ve kara gücü tezlerini birbirlerinin zıddı olarak sunarak tarihi çalışmalara yön veren Paul Kennedy, “Mahan’ın XX. yüzyıl hakkındaki görüşünün yelkenliler devrindeki İngiliz deniz gücünün yükselişi hikâyesinin genişletilmiş hali olmaktan öteye gitmemiştir.” şeklinde bir eleştiride bulunmuştur. Jon Sumido, P. Kennedy’nin bu görüşlerine katılmaz ve Mahan’ın temel odak noktasının ulus ötesi bir deniz kuvvetleri konsorsiyumu oluşturmak olduğunu ve bunun da ABD ve İngiltere ortaklığında meydana geldiğini belirtir.⁴⁷ Mahan’ın denizlere hükmetmek suretiyle ulusal genişleme açılımı, kehanet olarak varsayıldı ve güvenilirmez düşünürler panteonuna yerleştirildi. Deniz ulaşımı ve ticaretini önemli görmesi, devletlerarası ilişkileri coğrafi yönden incelemesi, tek bir

⁴² Moll, age., s. 140.

⁴³ Moll, age., s. 139.

⁴⁴ Gray-Sloan, age., s. 52.

⁴⁵ Gray-Sloan, age., s. 52.

⁴⁶ Gray-Sloan, age., s. 55.

⁴⁷ Gray-Sloan, age., s. 77-78.

devlete bağlı kalmadan ulus ötesi bir bakış açısıyla değerlendirmesi göz ardı edildi.⁴⁸

SONUÇ

Yıllardır var olan, Aristo, Platon, Herodotos, Caesar, İbn-i Haldun gibi onlarca kişi tarafından dile getirilen fakat 19. yüzyılın sonlarında İsveçli siyaset bilimci R. Kjellen'in tanımladığı "Jeopolitik" teriminin klasik dönem teorisyenlerinden biri olan A. T. Mahan, deniz gücünün etkisini, tarihi olayları inceleyip ilk defa teori olarak ortaya atan kişidir. Ratzel, Mackinder, Kjellen, Haushofer ve Spykman gibi klasik dönem jeopolitisyenlerdendir. Deniz gücü denildiği zaman Mahan, Mahan adı zikredildiği zaman deniz gücü insanların zihnine gelir. Immanuel Wallerstein: "Jeopolitik ve Jeokültür" adlı eserinde modern dünya sistem tarihindeki muharebelerde, deniz güçleri ile kara güçlerinin karşı karşıya geldiğini ve kazanan tarafın deniz güçleri olduğunu vurgular.⁴⁹ Bu gücü, sadece Amerikan politikacılarının ve askerlerinin hizmetine değil tüm dünya devletlerinin hizmetine sunan bir teori-syendir. ABD'nin ise kendi teorisyenlerinden olan Mahan'ın teorilerine ne derece önem verdiği, son yüzyıldaki denizasırmı açıklamalarına bakılarak gözlemlenebilir. II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan Soğuk Savaş dönemi ve yeni bir milat olarak nite-lendirilen 11 Eylül 2001'den sonraki hareketlerde gerek ABD, gerek Rusya ve ge-rekse diğer devletlerin politikalarında Mahan'ın izleri görülür.

⁴⁸ Gray -Sloan, age., s. 79.

⁴⁹ I. Wallerstein, Jeopolitik ve Jeokültür, çev. M. Özel, İz yayıncılık, İstanbul, 1971. s. 14-15.

KAYNAKÇA

- Bacon, Francis, *Denemeler*, çev. Akşit Göktürk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Braudel, Fernand, *Akdeniz Tarih, Mekan, İnsanlar ve Miras*, çev. N. Erkurt, A. Derman, Metis Yay., İstanbul 2007.
- Gray, Colin S.-Sloan, G, *Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya*, çev. Tuğrul Karabacak, Asam Yay, Ankara 2003.
- Karsten, Peter, The Nature of Influence: Roosevelt, Mahan and the Concept of the Sea Power, *American Quarterly*, Ekim 1971.
- Kenneth L. Moll, A. T. Mahan, *American Historian*, Military Affairs, Sonbahar, 1963.
- Russell, W. H. , *Mahan's Doctrine and The Air Age*, Military Affairs, Kış, 1996.
- Schulman, Mark Russell, *The Influence of History upon Sea Power: The navalist reinterpretation of the war of 1812*, Journal of Military History, The Virginia Military Institute and The George C. Marshall Foundation for the Society for Military History, Nisan 1992.
- Sprout, Margaret Tuttle, *Makers of Modern Strategy: Military Thought From Machiavelli to Hitler*, ed.Edward Mead Earle, Princeton University Press, Princeton 1943.
- Standley, William H. , *The Strategy of Sea Power, Proceedings of the Academy of Political Science, The Academy of Political Science*, Mayıs 1939.
- Star, Chester G, *Thucydides on Sea Power*, Mnemosyne, Fourth Series, Brill Publication, 1978.
- Star, Chester G, *Antik Çağda Deniz Gücü*, çev: Gürkan Ergin, Homer Kitapevi, İstanbul 2000.
- Tarlton, Charles. D. , *International Thought: Mahan, Bryan and Lippmann*, World Politics, Temmuz 1965.
- Tezkan, Y-Taşar, M, *Dünden Bugüne Jeopolitik*, Ülke Kitapları, İstanbul 2002.
- Wallerstein, I, *Jeopolitik ve Jeokültür*, çev. M. Özel, İz yayıncılık, İstanbul, 1971.

